

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Лисенко Світлана,

к.е.н., доцент

Долбієва Лариса,

студентка

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

м. Луцьк, Україна

svitlana.lysenko.eoo@donntu.edu.ua

Вступ. / Introductions. Більше року Україна потерпає від російської збройної агресії, намагаючись не тільки відстояти свій державний суверенітет і територіальну цілісність, але й забезпечити прийнятне функціонування своєї економічної системи. На сьогодні проблема збереження виробничих потужностей промисловості, середнього і малого бізнесу є однаково важливою поряд із безпековими і воєнними питаннями.

Складність функціонування великих промислових підприємств, які значною мірою знаходяться у Донецькій області, у досягненні вогню артилерійських систем, полягає у тому, що територіально їх практично неможливо релокувати, перемістити на інші більш безпечні території України. Отже, працювати таким підприємствам доводиться у дуже складних умовах. Очікувано, що фінансові результати діяльності таких суб'єктів господарювання значно погіршилися порівняно із довоєнним періодом. Це вимагає додаткових теоретичних і прикладних досліджень проблеми управління витратами під час війни. Актуальність даної проблеми пояснюється декількома причинами, які мають як макро-, так і мікроекономічний характер.

Серед макроекономічних причин слід виділити такі:

економічний тиск. Війна спричиняє значні збитки для економіки країни, а витрати на оборону становлять велику частину державного бюджету. В цьому сенсі система управління витратами підприємства як платника податків є інструментом забезпечення наповнення і ефективного використання бюджетних коштів під час війни;

ефективність оборони. Ефективне управління витратами може допомогти, оптимізувати витрати на закупівлю озброєння та військової техніки і дозволить забезпечити необхідний рівень обороноздатності при обмеженому бюджеті.

забезпечення життєвого рівня населення. Під час дії воєнного стану важливо зберегти робочі місця і заробітну плату працівникам, що є необхідною умовою підвищення стійкості опору всього українського народу вбивчій агресії ворога.

З указаними причинами пов'язані також умови мікроекономічного рівня, які роблять актуальними дослідження процесів управління витратами підприємства у теперішній час. Серед таких причин можна назвати:

мінімізація втрат. Війна спричиняє значні збитки для виробників, особливо для тих, що знаходяться в зоні ураження ворожою зброєю. А отже, управління витратами підприємства може допомогти мінімізувати втрати та зберегти прибутковість виробництва і оптимізувати обсяги виробництва в умовах війни;

раціональне використання ресурсів. В умовах війни підприємства стикаються з обмеженнями щодо доступності ресурсів, збільшенням витрат на забезпечення безпеки виробництва і особистої безпеки персоналу тощо. Відтак, ефективне управління витратами може допомогти підприємствам зберегти свою конкурентоспроможність. Зекономлені ресурси підприємство також може спрямувати на підтримку сил оборони України і мирних мешканців, які потребують гуманітарної допомоги;

збереження робочих місць. У військовий період економічна нестабільність може призвести до зменшення замовлень і зниження попиту на продукцію, а через це зменшується і попит на працю. Тому система управління витратами під час війни має зосереджуватися на питаннях збереження кваліфікованих кадрів і соціального захисту працівників, у тому числі у безпековій царині.

Мета роботи. / Aim. Важливість і актуальність проблеми управління витратами підприємства, яку викладено вище, диктує мету даного дослідження. Мета роботи – виявити особливості системи управління витратами підприємства у воєнний період, проаналізувати витрати промислового підприємства, виявити резерви скорочення витрат і на цій основі запропонувати напрямки підвищення ефективності його економічної і соціальної діяльності.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Об'єктом дослідження в даній роботі виступає Товариство з обмеженою відповідальністю «ДТЕК Курахівська центральна збагачувальна фабрика» (скорочено - ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ»). Вибір цього підприємства зумовлено тим, що у довоєнний період воно було прибутковим, одним із підприємств, які входять до складу холдингу ДТЕК. Підприємство є ланкою у ланцюгу теплової генерації електроенергії, а відтак, персонал ДТЕК Енерго робить все можливе для підтримання балансу та стійкості української енергосистеми і відіграє важливу роль у забезпеченні функціонування всієї господарської системи України. Особливістю виробничих і економічних процесів, які є притаманними ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ», слід назвати її територіальне розташування у Донецькій області, на вільній від окупації території, але у достатній близькості від зони бойових дій. На теперішній момент ДТЕК є одним із найбільших платників податків до бюджету і одним із найбільших роботодавців в Україні. За підсумками 2021 року Групою ДТЕК було перераховано 31,9 млрд. грн. податків до державного бюджету України. Порівняно з 2020 роком

податкові відрахування збільшилися на 10,9 млрд. грн. за рахунок зростання плати ПДВ, рентних платежів та податку на прибуток [1]. Крім того, від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну Група ДТЕК направила на підтримку Збройних Сил України та гуманітарні цілі понад 800 млн. гривень [2]. Отже, удосконалення процесів управління витратами підприємства надають можливості збільшення прибутку і виділення додаткових ресурсів для допомоги нашій державі, її силам оборони і мирному населенню.

ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ» здійснює діяльність з переробки рядового вугледобувних підприємств. Основними постачальниками давальницької сировини є шахти ПрАТ «ДТЕК Павлоградвугілля» і ТОВ «ДТЕК Добропіллявугілля». Сировиною для збагачення служать вугілля марок Гр (газовий рядовий) і ДГр (довгополум'яний газовий рядовий).

Маючи у розпорядженні дані щодо фінансових результатів діяльності ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ» (див. рис.1) та елементів операційних витрат підприємства за 2019-2020 роки (див. табл.1), у роботі було використано такі основні і спеціальні розрахунково-аналітичні прийоми дослідження, як метод порівняння, деталізації, групування, балансового узагальнення та ін.

Для того, щоб з'ясувати особливості управління витратами обраного підприємства, перш за все, слід визначитися із дефініцією «управління витратами». У науковців немає спільного погляду на це поняття. Як правило, вирізняються два підходи, а саме – системний і процесний.

У першому випадку управління витратами розглядають як систему «принципів і методів розробки й реалізації управлінських рішень, заснована на використанні об'єктивних економічних законів відносно формування й регулювання витрат, забезпечення ефективного використання ресурсів і капіталу підприємства в різних видах його діяльності відповідно до стратегічних та поточних цілей розвитку» [3].

У другому випадку управління витратами розглядають як «складний багатоаспектний та динамічний процес, що включає управлінські дії, метою яких є досягнення високого економічного результату діяльності підприємства; система принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, заснованих на використанні об'єктивних економічних законів» [4]. Як бачимо, обидва підходи не є взаємовиключними і можуть доповнювати один одного для досягнення мети дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Як видно з рис.1, валовий прибуток за результатами 2020 року зменшився порівняно з 2019 роком майже на 72,3 млн. грн. або на 37,5 відс. Таке суттєве скорочення валового прибутку зумовлене зменшенням обсягів збагачення вугілля у зв'язку із впровадженням політики декарбонізації енергетики і металургії України. Окрім того, 2020 року адміністративні витрати перевищили аналогічний показник 2019 року на 3,2 млн. грн. або на 14 від с., а інші операційні витрати у 2020 році

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД)

Підприємство	Товариство з обмеженою відповідальністю « ДТЕК Курахівська ЦЗФ » (найменування)	Дата (рік, місяць, число) за ЄДРПОУ			
			2020	12	31
			33959754		

ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД)

За рік 2020

Форма №2

Код за ДКУД

1801003

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	№ примітки	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	2а	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	22	299 390	374 084
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	23	(179 102)	(181 515)
Валовий:				
Прибуток	2090		120 288	192 569
Збиток	2095			
Інші операційні доходи	2120	25	3 544	6 269
Адміністративні витрати	2130	24	(25 862)	(22 533)
Витрати на збут	2150			
Інші операційні витрати	2180	26	(118 737)	(30 439)
Фінансові результати від операційної діяльності:				
Прибуток	2190			145 866
Збиток	2195		(20 767)	
Дохід від участі в капіталі	2200			
Інші фінансові доходи	2220	27	13	11
Інші доходи	2240	25	70	28
Фінансові витрати	2250	27	(2 072)	(1 723)
Втрати від участі в капіталі	2255			
Інші витрати	2270	26		
Фінансові результати до оподаткування:				
Прибуток	2290			144 182
Збиток	2295		(22 756)	
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	28	4 095	(25 953)
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305			
Чистий фінансовий результат:				
Прибуток	2350			118 229
Збиток	2355		(18 661)	

Рис.1. – Звіт про фінансові результати ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ» за 2019-2020 р.р.

перевищили рівень попереднього року в 2,9 рази і становили 118,7 млн. грн. У зменшенні адміністративних витрат, які є фіксованими витратами, і призводять за умов скорочення фізичних обсягів збагачення вугілля до значного підвищення собівартості одиниці продукції, вбачається основний резерв зменшення витрат підприємства. До інших операційних витрат належать вартість робіт, послуг сторонніх підприємств, сума податків, зборів (обов'язкових платежів), крім податків на прибуток, втрати від курсових різниць, знецінення запасів, псування

цінностей, списання та уцінки активів, сума фінансових санкцій тощо. Багатократне збільшення цього рахунку витрат у 2020 році вплинуло на величину фінансового результату від операційної діяльності: якщо у 2019 році підприємство мало додатне значення (прибуток) у сумі майже 145,9 млн. грн., то у 2020 році отримано збитки на 20,8 млн. грн.

Динаміка операційних витрат за період 2019-2020 роки вказує на два основних елементи, зростання яких призвело до збільшення загальної суми операційних витрат: це витрати на заробітну плату та інші операційні витрати. Останній рахунок має переважний вплив на збільшення загальної суми операційних витрат. Так, у структурі операційних витрат 66,8% належить іншим операційним витратам, які збільшилися на 91,1 млн. грн. у 2020 році порівняно з попереднім роком, що становить 73,1% зростання.

Фактори, які сприяли зменшенню витрат виробництва стосуються матеріальних витрат і амортизації. Але ці суми незначні у порівнянні з іншими операційними витратами. Отже, основною причиною збитків, отриманих ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ» є саме інші операційні витрати, вагомою складовою яких виступають вартість робіт, послуг сторонніх організацій. Іншими значними чинниками і складовими інших операційних витрат є суми податків і зборів, окрім податку на прибуток, які також негативно вплинули на фінансові результати діяльності аналізованого підприємства.

Таблиця 1

**Елементи операційних витрат ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ»
за 2019-2020р.р.**

Найменування показника	Код рядка	№ примітки	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	2а	3	4
Матеріальні затрати	2500	29	39 402	44 019
Витрати на оплату праці	2505	30	40 880	38 499
Відрахування на соціальні заходи	2510	31	8 178	8 036
Амортизація	2515	32	18 499	18 710
Інші операційні витрати	2520	33	215 644	124 546
Разом	2550		322 603	233 810

Особливістю розгляду проблеми управління витратами на ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ» є те, що це підприємство входить до складу приватної вертикально-інтегрованої енергетичної компанії ДТЕК. А отже, формування витрат виробництва на етапі збагачення вугілля є проміжною ланкою процесу утворення фінансового результату від виробництва кінцевої продукції, якою є теплова генерація електричної енергії. Це дозволяє маневрувати у ході

розв'язання задачі оптимізації виробництва, за певних умов відступаючи від головної мети – максимізації прибутку.

Ще однією особливістю управління витратами на ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ», як і на інших підприємствах Групи ДТЕК під час війни, можна назвати зміну цільової функції або мети діяльності комерційного підприємства. Якщо у стандартних мирних умовах основна його мета полягає в отриманні максимального прибутку, то у воєнний час метою підприємства стає важливість зберегти виробничі потужності, кваліфікований персонал, продовжувати виробничу діяльність для забезпечення стійкості та балансу енергосистеми України. Важливим завданням великого бізнесу, зокрема, ДТЕК є також впровадження і виконання програм соціального партнерства, волонтерства тощо.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи розгляд фінансових результатів і складу операційних витрат ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ» у довоєнний період 2019 – 2020 роки, можна дійти висновку про збитковість діяльності цього підприємства і необхідність підтримувати його функціонування на рівні інших структур холдингу ДТЕК. Особливо це стосується сьогоденного воєнного часу, коли підприємство і його персонал знаходяться у складних умовах.

Потрібно розглядати перспективи роботи підприємства після перемоги України у війні. Однією з важливих проблем, з якою може стикнутися ТОВ «ДТЕК Курахівська ЦЗФ», є зменшення обсягів збагачення вугілля. Ця проблема постала вже у 2020 році і є пов'язаною з глобальною тенденцією переходу до низьковуглецевої економіки. Це вимагатиме від підприємств, що залучені до теплової генерації електричної енергії та металургійної галузі, масштабної трансформації із справедливим урахуванням інтересів бізнесу, держави, територіальних громад, де заходяться виробничі потужності таких компаній.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. 31,9 млрд грн податків перерахувала Група ДТЕК до держбюджету у 2021 році... URL: <https://dtek.com/media-center/news/dtek-group-had-transferred-uah-319-billion-of-taxes-to-the-state-budget-in-2021-capital-investments-amounted-to-uah-234-billion/> (дата звернення: 05.03.2023).
2. ДТЕК Енерго передав черговий транспорт для ЗСУ. URL: <https://energo.dtek.com/media-center/press/dtek-energo-peredal-ocherednoy-transport-dlya-vsu/> (дата звернення: 05.03.2023).
3. Пилипенко А. А. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань: монографія / А.А. Пилипенко, І.П. Дзьобко, О.В. Писарчук; за заг. ред. докт. екон. наук, доцента А.А. Пилипенка. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 344 с. – С.108.
4. Крушельницька О. В. Удосконалення системи управління витратами на підприємствах / О. В. Крушельницька // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 1(51). – С. 125-129.